

21. – 30. sezona

„Laiks, ko pašreiz pārdzīvojam, ir ciets laiks, un no ļaunajiem cilvēku instinktiem vispirms valda godkāre, naids un skaudība.”

/No Eduarda Smiļģa intervijas laikr. „Tēvija”/

Šos vārdus Eduards Smiļģis saka 1943.gada vasarā, taču tos noteikti var attiecināt gan uz visu trešo Dailes teātra pastāvēšanas desmitgadi, gan daudzām turpmākām:

- 1940./41. gada sezonu – savu 21. sezonu - teātris sāk jau kā „LPSR Dailes teātris”.

Teātri tagad ir pakļauti „Mākslas lietu pārvaldei pie Latvijas PSRS Tautas Komisāru Padomes”, un šis pārvaldes priekšnieks ir neviens cits kā bijušais DT leļļu izrāžu veidotājs Herberts Līkums. Teātru nodaļas priekšnieks arī pazīstams – bijušais Nacionālā teātra dramaturgs Kārlis Freinbergs. Izrāžu un repertuāra kontroles nodaļas priekšnieks Kārlis Piesis (pēc pieciem gadiem būs Liepājas teātra mākslinieciskais vadītājs).

Par teātra direktoru jaunās varas iestādes ieceļ DT aktieri un, kā izrādās, aktīvu pagrīdnieku **Leonīdu Leimani**.

Kustību konsultante un režisore Felicita Ertne tiek nosūtīta darbā uz Operas un baleta teātri (kur nostrādā vienu sezonu, tad atgriežas DT), bet teātra mūzikas konsultants komponists Burhards Sosārs – uz Daugavpils mūzikas skolu...

Skatuves gaismu meistars, neaizstājamais Eduarda Smiļģa, Jāņa Munča, Oto Skulmes palīgs skatuves fantāziju īstenošanā Fricis Lepnis – uz Jelgavas teātri (pēc sezonas atgriezīsies DT, taču 1944. gadā emigrēs uz Vāciju).

Aktieris, režisors un runas konsultants Emīls Mačs saņem jaunās valdības apsveikuma telegrammu sakarā ar iecelšanu Nacionālā teātra direktora amatā, dienu vēlāk tas lasāms arī vēl iznākošajā „Brīvajā Zemē”, taču no piedāvātā goda kategoriski atsakās.

Teātri no jaunās pārvaldes saņem pavēles, kurās cita starpā norādīts, ka:

... jaunu lugu iestudēšanu teātrī var sākt tikai pēc Mākslas lietu pārvaldes rakstiskas atļaujas saņemšanas [pasvītrojums oriģinālā].

Tiek noteiktas atalgojumu likmes Mākslas lietu pārvaldes pie TKP un tām pakļauto iestāžu darbiniekiem.

LPSR Dailēs teātrī ar jaunā direktora Leonīda Leimaņa pavēli ar 16. augustu tiek pieņemti darbinieki.

Mākslinieciskajā personālā ir:

Režisors Eduards Smiļģis Aktieri-režisori Nikolajs Mūrnieks un Kārlis Veics

Deju un kustību konsultante Zaiga Kalniņa-Lepnis

Dramaturgs Mārtiņš Zīverts

Aktieri:

Reinis Birzgalis, Elvīra Berķe (vēlāk Leimane), Ēriks Broziņš, Lauma Bērziņa-Paegle, Voldemārs Cauka, Elza Daugaviete, Artūrs Dimīters, Kristaps Eidmanis, Ērika Ferda, Artūrs Filipsons, Kārlis Ģērmanis, Aleksandrs Ivansons, Johanna Lūcija Kalniņa, Atis-Oto Krauklis, Alma Kraukle-Ābele, Nikolajs Krauklis, Kārlis Rūdolfs Kreicums, Irma Laiva, Elza Lepnis-Gintere, Pēteris Lūcis, Jānis Mārsietis, Hermīne Mārsiete (Benita Ozoliņa), Alma Mača, Emīls Mačs, Lilija Mača-Žvīgule, Kārlis Martinsons, Emīlija Merca-Bērziņa, Jānis Menca, Augusts Mitrēvics, Alberts Miķelsons, Olga Mitrēvica-Krūmiņa, Augusts Muzikants-Vītols, Irmgarde Mūrniece-Mitrēvica, Kārlis Pabriks, Lilita Priede-Bērziņa, Reinholds Puriņš-Melkerts, Austra Saule-Baldone, Edgars Sirmāis, Jānis Vilberts Štāls, Arnolds Štamms, Austra Šteinberga, Kārlis Šteinbergs, Olga Stendere-Starka, Marga Tetere, Ermanis-Hermanis Vazdiks, Vilma Vazdika-Lasmane, Teodors Vaļģis, Vilma Vārna, Kārlis Valdmanis, Artūrs Vilks, Elvīra Vīlpa-Bramberga, Milda Zirņīte-Puķe, Edgars Zīle, Austra Zīdere, Zigurs Zviedris, Agneze Žvagene

Mūziķe Milda Birkena-Rosa

Izrāžu vadītājs Paulis Meldutis-Melducis

Izrāžu vadītāja palīgs Ādams Smidbergs

Suflieres Marta Feldmane un Leontīne Čakste

Tehniskajā personālā ir 3 dekoratora palīgi – Jānis Bērzs, Ēriks Riņķis un Ģirts Vilks (ne vairs Ludis Andersons)

Mēnesi vēlāk tiem pievienojas:

dekorators - Oto Skulme, mūzikas konsultants un diriģents - Marģeris Zariņš, aktieris Teodors Luijs Šmits un astoņi orķestra muzikanti.

Novembrī notiek štatu un algu pārkārtošana, aktieriem tiek piešķirtas kategorijas, atbilstoši tām – atalgojums.

Eduards Smiļģis pēc jaunā štatu saraksta ir I-b kategorijas režisors („b” kategorija ir augstāka par „a”), **Kārlis Veics** – II-b, bet **Nikolajs Mūrnieks** - II-a kategorijas režisors, atalgojums attiecīgi 1500 rbļ., 1000 rbļ. un 800 rbļ. mēnesī.

Oto Skulme tagad ir gleznotājs mākslinieks, **Martiņš Ziverts** – literārās daļas vadītājs, bet **Margēris Zariņš** – muzikālās daļas vadītājs (1250,-, 800,- 800,- rbļ.) **Zaiga Kalniņa-Lepne** – režisora asistente (600,- rbļ.).

Izrāžu vadītāji pārtop par režisora palīgiem, suflieres joprojām ir suflēzes.

Augstākās kategorijas aktieris ir viens – **Augusts Mitrēvics**.

Kategorijas ir piešķirtas arī visiem tehniskajiem darbiniekiem.

Dekorāc. darbn. vadītājam-gleznotājam **Jānim Bērzam** ir „a” kategorija, dekoratoriem-gleznotājiem **Ģirtam Vilkam** un **Ērikam Riņķim** – „b”.

1941. gada 15. februārī saņemtajā Mākslas lietu pārvaldes pavēlē visiem teātriem, ko glīti iereģistrējusi tobrīd mašīnrakstītāja-jaun. kantoriste Velta Krūze, lasāmi šādi punkti:

„1/ Pieņemamās lugas pārbaudei jānotiek pilnā izrādes kārtībā /dekorācijās, grimos, kostīmos utt./ Rīgā ne vēlāk kā 6 dienas, bet provincē ne vēlāk kā 4 dienas pirms izrādes.

2/ Lugas pieņemšanas laikā nedrīkst sniegt aktieriem un citiem darbiniekiem nekādus aizrādījumus, tādā kārtā traucējot komisijas darbu.

3/ Nedrīkst izplatīt afišas un citādi reklamēt nākošās pirmizrādes termiņu, iekams lugas pieņemšana nav notikusi.

4/ Par pārgrozījumiem lugas izpildījumā /pēc lugas pieņemšanas/ atbild lugas režisors un teātra direkcija.

5/ Ieteicam teātriem izrakstīt „Repertuarnij Bjulleter”, izdaņije „Iskusstva” Moskva /maksā 21 rbļ. gadā/.

6/ Dažādi raksti, kas zīmējas uz teātra darbību, adresējami tieši Teātru nodaļai, kā teātru tiešai vadītājai. Tāpat visi teātru darbības plāni piesūtāmi Teātru nodaļai, un tos var sākt izpildīt tikai tad, kad tanīs atzīmētos atsevišķos darbus vai visu plānu apstiprinājusi Teātru nodaļa un atsevišķus darbus resp. plānu atļāvusi Izrāžu un repertuāra kontroles nodaļa.

7/ Šimbrīžam 5 dienu laikā Teātru nodaļai piesūtams noteikts darba plāns līdz 1. maijam š.g. Līdz ar plānu jāpiesūta arī plānā paredzētās lugas caurskatīšanai.”

Parakstījuši visi trīs teātru priekšnieki un pārraudzītāji - Mākslas lietu pārvaldes priekšnieks H. Līkums, Teātru nodaļas priekšnieks K. Freinbergs, Izrāžu un repertuāra kontroles nodaļas priekšnieks K. Piesis.

20. februārī pienāk jauns APKĀRTRAKSTS VISIEM LPSR TEĀTRIEM, kurā pieprasīts 10 dienu laikā piesūtīt lugu un lomu sadalījumu „Jauno aktieru skatei”, kur „lomas iedalāmas galvenā kārtā visjaunākajiem spējīgākajiem aktieriem, ejot sadalījumā pakāpenīgi uz augšu vecuma ziņā”.

21. martā reģistrēta nākošā Mākslas lietu pārvaldes vēstule, kurā teikts:

„Lai celtu darba ražību LPSR teātros, Mākslas lietu pārvalde, saziņā ar Mākslas darbinieku arodbiedrību, nosaka, ka visos Latvijas PSR teātros rīkojamās ražošanas jeb darba plāna apspriedes sekojošā kārtībā:

1/ Direkcijas, mākslinieciskās vadības un atsevišķo tehnisko nozaru vadītāju izstrādātais darba plāns pirms tā galīgās pieņemšanas uzskatāmi un izsmeļoši sniedzams visa personāla apspriešanai un vērtēšanai.

2/ Apspriedei var noderēt šādi materiāli:

a/ lugas mākslinieciskais un idejiskais uzstādījums;

b/ lomu sadalījums, direkcijai paskaidrojot, no kā viņa vadījusies lomas sadalot. Darbiniekiem sadalījums apsverams, izejot no lugas uzstādījuma;

c/ dekorāciju maketi vai skices;

d/ tehnisko vadītāju /dekorāciju darbnīcas, galdnieku darbnīcas, šūšanas darbnīcu, friziera darbnīcas, skatuves apgaismošanas vadītāja, skatuves mašīnērijas vadītāja/ darba plāni, projekti, laika sadalījums, savstarpējās sadarbības kārtība un izpildīšana s termiņi;

e/ lugas izlaišanas termiņš un iestudējuma laika sadalīšanas plāns, noteicot termiņus atsevišķiem sagatavošanas posmiem /analīze, darbs pie galda, skatuves mēģ., tehniskie mēģ., ģenerālmēģ. utt./. Minētie materiāli jādara darbiniekiem zināmi 2 dienas pirms debatēm, t.i., jādod darbiniekiem laiks vadības plānu apsvērt un sagatavoties vērtēšanai.

3/ Teātra repertuāra plāns nododams darbinieku ieskatam vismaz nedēļu pirms debatēm par to.

4/ Režisoriem, izliekot mēģinājumu sarakstu, jāatzīmē pēc iespējas atsevišķo ainu sākuma laiks. Nolikta laika ievērošana saistoša kā aktieriem, tā režisoriem.

5/ Teātra darbinieku slēdzieniem nav rīkojošs vai kategorisks raksturs, bet gan ierosinošs. Spriedumi lēmuma veidā, piem., ar balsošanu, nav jāpieņem. Jāievēro, ka par visu lemj un atbild teātru vadības. Vadībai darbinieku atzinumi un padomi nopietni un objektīvi jāapsver un pozitīvā gadījumā [pasvītrojums oriģinālā] jāievēro, attiecīgi pārveidojot un grozot darba plānu. Pēc apspriedes plāns nav kritizējams darbiniekiem individuāli /pa kaktiem/. Darba vietas komitejai jāraugās, lai pieņemtais plāns tiktu precīzi pildīts.

6/ Apspriežu mērķis – radīt ciešāku sadarbību starp vadību un izpildošiem darbiniekiem, dot visiem ieskatu teātra turpmākajā darbā un radīt kontroles iespējas, kā arī atbalstīt vadību plāna pildīšanā.

7/Apspriedes noturamas pirms katra iestudējuma sākšanas.

P i e z ī m e:

1/ Pēc katras pirmizrādes vēlams noturēt biedriskas paškritikas sanāksmes, kritizēšanā izejot no boļševistiskas atklātības un mākslas patiesību meklēšanas.

2/ Ievērot Pavēli Nr. 20 , kas izdota par iestudējumu sākšanu.*

3/ Izlikt šo rīkojumu personāla zināšanai.

(paraksts) K. Freinbergs, Teātru nodaļas priekšnieks.

** Pavēlē Nr. 20 ir teikts:*

„Katram jaunam inscenējumam /.../ ar maketu pirms mēģinājumu sākšanas jāiepazīstina kopsanāsmē viss teātra personāls /arī tehniskais/, lai katrs varētu piedalīties apspriedē ar saviem vērojumiem un norādījumiem un iepazīties ar inscenējuma veidu. Tāpat pirms lugas iestudēšanas sākuma dramaturgam un režisoram jāsniedz paskaidrojumi par lugu un režijas nodomiem, lai tādā kārtā būtu iepriekš pārredzams viss iestudējuma plāns. /.../

Rīgā, 1941. g. 28. februārī

(paraksts)

K.Freinbergs

Mākslas lietu pārvaldes priekšnieka vietā”

Mārtiņš Ziverts

Mārgēris Zariņš

Ir arī daži pozitīvi momenti – par DT dramaturgu, t.i., literāro konsultantu jeb literārās daļas vadītāju tiek apstiprināts Mārtiņš Ziverts (viņam tobrīd ir 37 gadi), kura lugas jau bijušas iestudētas Nacionālajā teātrī, Ziemeļblāzmas teātrī, Rīgas Mazajā teātrī, Jelgavas Latviešu teātrī, DT Mazajā ansambli un DT, bet par diriģentu un mūzikas daļas vadītāju – jaunais komponists **Mārgēris**

Zariņš, vēlāk arī iecienīts rakstnieks, kurš savā autobiogrāfiskajā „OPTIMISTISKAJĀ dzīves enciklopēdijā” rakstīs tā:

„Vienpadsmit gadus nodienēju Dailes teātrī par Smiļģa mūzikas konsultantu. Tie trakie kavaliera gadi dod man tiesību rakstīt atmiņas. Un, tiklīdz gremdējos atmiņās par „vecu labo Dailes teātri”, tā dvēseli pārņem maigas un pavasarīgas trīsas. Tas taču bija mans vētru un dziņu laiks, mani mācekļa gadi, manu māksliniecisko uzskatu formēšanās. Viss notika fascinējošās Smiļģa personības ietekmē, pat viņa cilvēciskie vaibsti un īpašības mani inducējušās. Sācis divdesmit deviņu gadu vecumā, pavadīju Dailē visus savus trīsdesmitos.”

Par savu ienākšanu DT **Margēris Zariņš** stāsta tā:

„Kādu rītu man pavēsta, ka zvanīts no Dailes teātra. Lai noteikti pulksten pusdivos aizejot. Izdomājos visādi: kas gan man varēja zvanīt? Un kur jāiet? Pie kā?

Tikko parādos teātra priekšnamā, ugunsdzēsējs prasa:

- *Vai jūs neesat biedrs Zariņš?*
- *Apstiprinu, ka esmu Zariņš, bet nezinu, vai tas, kuru viņš domā.*
- *Nu, tas pats no Radio. Direktors lika pagaidīt, viņš drusku aizkavēšoties.*

Sēžu un gaidu direktoru. Skatos griestos – tas ir tas pats vecais Dailes teātris, ar kuru saistās manu jauno dienu sapņi. Tā pati smarža gaisā: drusku tā kā pēc putekļiem, pēc līmes un baltiem ceriņiem. Nāk prātā Žibalts un princese Badrulbadūra...

Atsprāgst durvis, un ienāk direktors. Steidzīgs, platu šalli ap pleciem, bālu seju, atpakaļ atsukātiem matiem. Uzmet man aci.

- *Ak, Zariņš... labi.*
- *Un atkal aizskrien. Mani lieta sāk interesēt.*

Tikpat zibenīgi viņš ir atpakaļ. Tagad tam pie rokas brillains vīrs stingriem sejas pantiem. Direktors apskrien galdam un vēlreiz noprasa:

- *Zariņš? Tiešām Zariņš?*

Grasos vilkt ārā pasi, bet brillainais pamet ar roku – nav ko, nav ko!

- *Nu tad, Zariņ, tāda lieta... paga, vai te nevelk? – direktors satver šalli, apskrien galdam, pakāpjjas uz dīvāna un ar koku aizgrūž vēdlodziņu.*
- *Lieta tāda, ka, lūk, še – kolēģim Mūrniekam vajadzīgs komponists. Uzvedīsim Andreja Upīša „1905”. Ar vārdu sakot, pirmais inscenējums jaunajos apstākļos, gribam, lai tas būtu... nu, paši saprotat. Man jūs rekomendēja. No vadības.*

/.../ Skatos, lieta nopietna. Tad ierunājas vīrs ar acenēm zelta ietvaros:

- *Izšķirties jums vajadzētu tūlīt. Lugu jau gatavojam. Septembrī pirmizrāde. Mūzikas būs daudz.*

* 1940./41. g. sezonas sākumā A. Upīša „1905” iestudē arī Liepājas Drāmas un Ziemeļlatvijas (Valmieras) teātris, novembrī pirmizrāde notiek arī Daugavpils teātrī.

„Palūdzu laiku pārdomāšanai. Priekšlikums pārāk negaidīts. Kad režisors (tas bija Nikolajs Mūrnieks) projām, steidzīgais direktors mani vaļā vis netaiņ.

- *Ko jūs tur īsti darījāt tai Radio? – prasa.*
- *Nu, ko?... Sargāju skapjus. Ar notīm...*
- *Nu ir gan darbs, ha, ha! Vai jūs negribētu nākt pie mums pavisam? Par diriģentu un mūzikas daļas vadītāju?*
- *Kā – pavisam? Te taču jau gadiem darbojas pazīstams diriģents. Vai tad Sosārs vairs nestrādā? – prasu.*
- *Sosārs aizgāja uz Drāmas teātri, bet no Drāmas mēs pretī dabūjām kustību konsultanti Zaigu Lepni.*”*

* Zaiga Lepne, savulaik mācījusies Pēterburgas O. Preobraženskas baleta studijā, no 1921. līdz 1924. gadam bija DT aktrise, tad strādāja Nacionālajā teātrī, kopš 1935. gada kustību konsultante Zemnieku drāmas teātrī. 1944. gadā emigrēs uz Vāciju.

„Nobrīnos par izdevīgo darījumu, taču nesaku ne vārda. Man nav saprotams, kāpēc viņi izdomājuši tik dīvainu maiņu. Skaidrs vien tas, ka Sosārs jau strādā citur. Iznāk: ne es bāžos aizņemtā vietā, bet vieta patiešām ir brīva.

- Nu, Zariņ...

Kustīgais direktors ar šalli sāk man patikt. Tagad atceros viņu redzējis arī kādā izrādē tēlojam /.../ Leonīds Leimanis, ja mana atmiņa neviļ...

- *Nāciet, es kaut ko parādīšu!*

Viņš paņēma mani aiz rokas un rauj cauri gaitenim, pa skatuves apakšu starp butaforijām un podestiem uz dīvainu telpu, pilnu nošu pultim un apdauzītiem mūzikas instrumentiem, pieveda brūnai kastei, atrauj vāku, ieslēdz motoru un triumfēdams saka:

- *Hamonds! Īsts hamonds! Vienīgais Rīgā! Tikai Kohs prot uz tāda spēlēt, mēs viņu aicinām uz izrādēm. Mūzika būs jāraksta arī šim instrumentam, tas ir zelta vērts.”*

Šo instrumentu DT iegādājās „Fausta” izrādei.

„Rādu seju, ka pirmoreiz mūžā redzu Hamondu. Patiesībā tādu jau biju uzgājis Jāņa baznīcā, izpētījis un iemācījis rīkoties ar visiem reģistriem un kombinācijām. Piesēžos un mēģinu. Tad laižu vaļā par visu naudu. Lai nu ko, bet ērģeles jau gan vēl neesmu aizmirsis spēlēt.

Direktors, kuram nav lielākas vājības par ērģelmūziku, tīri vai salecās.

- Zariņ... lieta nokārtota! Mēs to Kohu tūliņ atlaidīsim...*
- Tā nu gan ne, - protestēju. – Kohs ir mans bijušais kursa biedrs. Lai viņš spēlē. Vienam taču jādiriģē.*
- Pareizi, - saka direktors. – Orķestris mums ir liels. Un būs vēl lielāks. Ak, Zariņ, Zariņ, kaut tu zinātu, kas man viss padomā...*

Steidzīgais direktors ar šalli ap pleciem mani galīgi apbūris. Viņš sola man orķestri. Viņš jau mani uzrunā uz „tu” kā brāli, kā sev līdzīgu... Saku: līdz rītam pārdomāšu, bet iekšīgi esmu jau pārdomājis. Te būs mana īstā vieta! /.../

Sākas manas enciklopēdijas jauna – patiešām optimistiska nodaļa. /.../ Manā rīcībā vienpadsmit pultis ar deviņpadsmit štata mūziķiem. Kur tad vēl slavenās Hamonda ērģeles, uz kurām var imitēt gan ksilofonu, gan zvanu spēli, gan saksofonu! Vesela trokšņu efektu baterija: brezenta tecilas vējam, skārda plates vētrai, tērauda lemesis orkānam un zirņu maisiņš – krusai.

Visa debesu stihija manā vestes kabatā. Esmu valdnieks pār negaisiem un jūrām!

/.../ Pēcpusdienā mēģinu orķestri. Izcili mūziķi, liela daļa konservatorijas audzēkņu nāk piepelnīties. Kādas tikai vēlākās slavenības tajos desmit gados nav grozījušās Dailies teātra orķestrī! Edgars Tons, Jānis Dūmiņš, Kārlis Liepa, Alberts Bērziņš, Alfrēds Amoliņš – nevaru visus uzskaitīt, tāpēc minu vien tos, kas vēlāk kļuvuši diriģenti, direktori un citādi lieli vīri; man gandarijums, ka jaunībā viņu lociņi dancojuši pēc mana taktskociņa. /.../

Naktīs mācos partitūru no galvas: nav iespējams blenzt notīs, kad jāuzmana solista iekritieni, - rampa ir pašā deguna priekšā, redzes leņķis ar skatu stāvus uz augšu. Dažā dziesmu spēlē ap trīsdesmit mūziķu, pilns operetes sastāvs.”

Latviešu padomju lugu vēl nav, tāpēc pārējo repertuāra daļu veido krievu padomju autoru un pagaidām latviešu publikai mazāk pazīstamo krievu klasikas autoru darbi, kā arī pa Raiņa un Blaumaņa lugai. Sezonas kopējais iestudējumu skaits nepieredzēti mazs - tikai 8.

Margēris Zariņš:

„Tad sākās interesantais darbs ar padomju lugām. Pie tā ar lielu vērīenu ķērās Smilģis. Mans

uzdevums kļuva aizvien sarežģītāks: izpētīt attiecīgu mūzikas materiālu, studēt laikmetu – pilsoņkara gadus Krievzemē. /.../

Pirmā luga – L. Slavina „Intervence”. Izrāde guva lielu piekrišanu, ļaudis nāca skatīties, kā Dailes teātris sev raksturīgā formā parāda visai sadzīvisku, dokumentālu dramaturģijas darbu. Smilģis atkal bija uzvarējis. Skeptiķi, kas pareģoja Dailes teātra nevarību sociālistiskā reālisma atklāsmē, kapitulēja. Par dogmu padarītā Staņislavska metode dažam likās vienīgā iespējamība padomju lugu traktējumā. Ar Vsevoloda Ivanova „Bruņu vilcienu 14-69” Smilģis savas pozīcijas vēl vairāk nostiprināja /.../.

Es katrā izrādē neapnicis stāvēju savā postenī (pareizāk sakot, skraidīju no posteņa uz posteni, jo orķestris nesēdēja vienā vietā). Skatījos, klausījos un mācījos. /.../

Priekšā stāvēja milzīgs notikums: mākslas dekāde Maskavā.

Visos teātros par to vien runāja. Rakstnieki, komponisti un gleznotāji strādāja pie īpašiem pasūtījumiem. Vajadzēja oriģināllugas, blakus tām – mūsu klasikas labākos paraugus. Smilģim ilgi nevajadzēja domāt. Tas būs Rainis! Rakstnieks, kas stāvējis klāt pie Dailes teātra šūpuļa. Izvēlējās „Zelta zirgu”.

Ap Jaungadu lielinscenējums bija gatavs. Kas attiecas uz orķestri, tad Smilģis savā vērienā šoreiz pārspēja Leimani: pieprasīja, lai būtu pilns simfoniskais sastāvs, lai sarunātu papildmūziķus. Grūti visiem nācās saspīsties šaurajā orķestra bedrē. Bez tam – Hamonda ērģeles! Ņemsim tās līdzī uz Maskavu (tiešām, 1949. gadā viesojoties Maskavā, mēs tās paņēmām līdzī) - tā būs sensācija! Mazais simfoniskais orķestris! Man to vien vajadzēja. /.../”

Šajā sezonā Maskavas viesizrādes gan izpaliek.

Maijā DT vietējā komiteja kases papildināšanai nolēmj rīkot koncertu – Marģeris Zariņš ierosina sarīkot kaut ko DT nebijušu - simfonisko koncertu.

„Leonīds Leimanis, kā to jau iepriekš varēja sagaidīt, bez vārda runas piekrita: - Fenomenāli! Afišās rakstīsim tā: pirmais Dailes teātra simfoniskais koncerts. Lai domā, ka būs vēl otrs, trešais un piecdesmitais.

/.../ Izsludinājām koncertu, nodrukājām afišas, un vietējā komiteja sāka tirgoties ar biļetēm. Programma vispusīga. Pirmajā daļā – Šūberta Nepabeigtā simfonija un Grīga Norvēģu dejas. Diriģēs Dailes teātra koncertmeistars Alberts Bērziņš. Otrajā daļā – mans Klavieru koncerts un Alberta Bērziņa spēlētā Čaikovska „Melanholiskā serenāde” vijolei. Diriģēšu es.

Orķestri papildinājām vēl ar dažiem operniekiem un Radiofona muzikantiem. Skats bija svinīgs: mūziķi frakās, kā pieklājas. Uz skatuves pašā priekšā – irēts Behsteina koncertflīģelis, augstākā labuma.

Alberts Bērziņš – pieredzējis diriģents, savā laikā vadījis bezdarbnieku orķestri Ķemeru un toreizējā Vērmanģdārzā. Es turpretī atklātā koncertā orķestra priekšā stājos pirmoreiz. /.../ Toties mūziķi bija rūdīti: vairāk skatījās notis, skaitīja taktis un pārāk daudz nepalaidās uz manu roku. Valentīna Rīvesa [pieaicināta pianiste] turējās lieliski, fināla kodu mēs norībinājām tiešām spoži. /.../

Koncerts bija izdevies. Tā pagāja 1941. gada maijs, pienāca jūnijs. /.../ Ap desmito datumu repertuāra komisijai nodevām vērtēšanai R. Blaumaņa „Trīnes grēkus” – tur atkal bija liela dziedāšana. Notika publisks ģenerālmēģinājums. Ar to tad arī beidzām bagāto un rosīgo pirmo [padomju] sezonu. /.../”

1941. gada pavasarī Eduards Smiļģis iesniedz jaunajām varas iestādēm jau izstrādātus Lāčplēša ielas 25. nama pārbūves tehniskos plānus un lūgumu atbalstīt teātra telpu uzlabošanu, taču saņem no Celtniecības tresta paziņojumu, ka viņi nevarot uzņemties teātra pārbūvi.

Pienākot nākamajai sezonai, Rīgā ir jauna kārtība. Dailes teātris turpina darbību atkal kā **DAILES TEĀTRIS**, vāciski - **DAILES-THEATER**.

Programmiņas ir divās valodās (ar satura pārstāstu vācu valodā).

Teātra vadība un mākslinieciskais personāls:

Teātra direktors – Georgs Štāls
mākslinieciskais vadītājs un režisors - Eduards Smiļģis
dekorators – Oto Skulme
režisors - Kārlis Veics
režisora palīdzība – Felicita Ertne
ritmoplastikas vadītāja – Irma Kajaka-Ķēniņa
mūzikas daļas vadītājs – Margers Zariņš
dramaturgs - Mārtiņš Zīverts.

Aktieri:

Reinis Birzgalis, Ēriks Broziņš, Elza Daugaviete, Artūrs Dimīters, Kristaps Eidmanis, Ērika Ferda, Artūrs Filipsons, Kārlis Ģērmanis, Atis-Oto Krauklis, Alma Kraukle - Ābele, Nikolajs Krauklis, Kārlis Rūdolfs Kreicums, Irma Laiva, Elza Lepnis - Gintere, Pēteris Lūcis, Jānis Mārsietis, Hermīne Mārsiete (Benita Ozoliņa), Alma Mača, Emīls Mačs, Lilija Mača-Žvīgule, Kārlis Martinsons, Emīlija

Merca - Bērziņa, Augusts Mitrēvics, Alberts Miķelsons, Olga Mitrēvica - Krūmiņa, Arveds Mihelsons, Lidija Misbaha, Kārlis Pabriks, Lilita Priede-Bērziņa, Austra Saule-Baldone, Zelma Svenne - Saliņa, Eišenija Šmite - Kaldovska, Teodors - Luijs Šmits, Jānis Vilberts Štāls, Austra Šteinberga, Kārlis Šteinbergs, Lūcija Teihmane - Valdmane, Marga Tetere, Voldemārs Upelnieks, Teodors Vaļģis, Vilma Vārna, Kārlis Valdmanis, Ēvalds Valters, Ermanis - Hermanis Vazdiks, Emīlija Viesture, Rita Zālīte - Eriņa, Edgars Zīle, Austra Zīdere, Zigurds Zviedris, Herberts Zommers.

Volontieri:

Lija Jankava - Gailīte, Milda Klētniece, Dzidra Kronberga - Kārkliņa, Velta Krūze, Voldemārs Lociņš, Artūrs Pīlēģis, Emma Ziediņa.

Mūziki:

Alfrēds Amoliņš, Milda Birkena - Rosa, Alberts Bērziņš, Vilis Griķis, Vladimirs Krauklis, Jānis Mitrēvics, Ādolfs Purniņš, Oskars Riekstiņš.

Inspicients – Paulis Meldutis-Melducis

Izrāžu vadītāja palīgs - Ādams Smidbergs

Suflēzes – Marta Feldmane un Lilija Indriksone-Zariņa

1942. g. Dailes teātra orķestrī 24 gadu vecumā sāk strādāt Latv. Valsts konservatorijas ērģeļu un komp. teorijas klases audzēknis Indulis Kalniņš (kopš 1947. gada orķestra koncertmeistars, bet no 1951. līdz 1973. gadam DT muzikālās daļas vadītājs).

Pirmās „vācu laiku” sezonas repertuārā tikai latviešu autoru darbi.

Skatītāju zāle – pārpildīta.

Par šo sezonu nākamās sezonas programmiņā rakstīts: „Publikas pieplūdums teātrī bija tik liels, ka no biļešu pieprasījuma varēja apmierināt tikai niecīgu daļu. Šādos apstākļos teātrim vajadzēja strādāt pirmo reizi visā savā pastāvēšanas laikā. /.../ Sezonas repertuārs bija visnacionālākais visā teātra mūžā, jo visi iestudētie skatuves darbi bija tikai latviešu oriģināllugas, no kurām 3 jauniestudējumi.” To vidū - M. Ziverta „Minhauzena precības”; galvenajās lomās Edgars Zīle un Lilita Bērziņa.

Nākamajā sezonā top arī tāds šedevrs kā F. Šillera „**Marija Stjuarte**” (galvenajās lomās Lilita Bērziņa un Alma Ābele), kas iegūst „Labākā inscenējuma godalgu drāmas teātros” un naudas balvu. To pasniedzams, Mākslas un sabiedrisko lietu departamenta direktors Žanis Unāms paziņo par Eduarda Smiļģa iecelšanu par DT direktoru un māksliniecisko vadītāju un G. Štāla atbrīvošanu no amata. Uz neilgu laiku Smiļģis atkal ir saimnieks savā radītajā teātrī.

Eduards Smiļģis un Lilita Bērziņa izrādes
"Marija Stjuarte" mēģinājumā

Lesters - Edgars Zīle, Elizabete - Alma Ābele

Eduarda Smiļģa režijā top arī jauns, otrais Šekspīra „**Romeo un Džuljeta**” iestudējums DT. Sākotnēji paredzēts viens tēlotāju sastāvs, taču nu jau ļoti populārais un enerģiskais jaunais aktieris Artūrs Dimīters, kurš DT jau nospēlējis interesantas raksturlomas (Pietuka Krustiņu u.c.), izlūdzas Smiļģim atļauju (ļoti rets gadījums!) sagatavot Romeo lomu, sameklē sev partneri – talantīgo jauno aktrisi Austru Šteinbergu, un Smiļģis viņus akceptē.

Romeo un Džuljeta - Edgars Zile un Lilita
Bērziņa

Romeo - Artūrs Dimiters

Interesanta aprakstoša recenzija par „Romeo un Džuljetu” publicēta „Daugavas Vēstnesī”:

„/.../ Ir itin dabīgi un ļoti jauki, ka E. Smilģis, atguvis savu teātri, ņem „Romeo un Džuljetu” un iestudē kā pirmo. Šis inscenējums ir zīmīgs un sevišķi tikams tādēļ, ka izrāde bija guvusi svaigu, īpatu, pat DT sen nejustu vieglumu un teatrāli atraisītu noskaņu.

Vislabāk te realizēts pirmais cēliens ar tā starpspēlēm un masu skatiem. Gongs. Tumsā veras priekšgars ar zobenu šķindoņu un naida saucieniem. Palēnām krēslo, izdalās atsevišķas cīnītāju grupas. Uz pelēku, saplēstu debesu fona atspīd saķērušies zobenu krusti. Ritmiskas, saskaņotas aktieru šūnas arvien drudzaināk kustas skatuvē.

Pēkšņi miers. Kaujas zobeni salutē. Uznāk hercogs. Viss sastingst soģa priekšā. Tikai uz mirkli. Naidīgās dzimtas atkal metas viena pret otru. Savelkas dūres, acis zvēro, uz lūpām lāsti.

Atkal miers. Draudīgs klusums, kas vēlreiz izraisās noteiktās vietās. Ainas jutoņa ne brīdi nepārtrūkst, un režija to akcentē viegli kā rotaļā.

Lūk, jau elastīga pāreja nākamajam skatam. Caur baltām kolonām nāk spožpelēkais, mīlas rezignētais Romeo. Pēc mirkļa traks dzīru bolero. Koši un kontrastaini kostīmi, dejotāju girdlandas saplok un atraisās.

Proscēnijā balts gaismas aplis – Romeo un Džuljeta skūpstās pirmo reiz! Kaut kur tālu fonā – 3 muzikantu skulpturālie silueti. Un starpspēles, kas tik labi iekļaujas šī uzveduma ritmu maiņā! Pie tam aktieru ķermeņi un grupas nav tik konsekventi stilizēti, kā kādreiz senāk DT. Un tomēr tie

kustas un saspēlē brīvi un graciozi. Efekts nav tik vienpusīgi vizuāls, un, savādi, tieši šajā izrādē reizēm šķiet atrasta sen meklētā sintēze un teātra ansamblis.

„R. un Dž.” varēja gan inscenēt arī vienkāršāk, koncentrētāk, vairāk starmešu savēlot ap šo mīlu un tās fatālo galu. Tagad izvēlēts cits labi piepildīts uzveduma veids. Visa norise tiek pacelta vieglā, teatrālā spēlē. Pat mīlnieku traģiskais gals ir tikai jauna kāpināta finese, tāpat kā moralizējošais beigu skats, ko nesajūtam lieku. Jo spilgti šī beigu scēna arī parādīja DT gaismu suģestīvo varu, kas slēpj sevī visādu noskaņu iespējamības. /.../

Izrādē piedalās vai viss DT ansamblis /.../, ļoti pieskanīgas O. Skulmes dekorācijas. Skatuvi sajutis M. Zariņš, rakstīdams savas dejas, starpspēles. Savu nozīmīgo iestudēšanas daļu sekmīgi veikusi plastikas konsultante F. Ertnere.

Šī „R. un Dž.” izrāde, šis sapnis vasaras naktī, ir cerība jauniem, atkal izraisītiem sniegumiem Smilģa teātrī.”

Tā ir viena no pēdējām recenzijām presē, kas tiešām rada iespaidu par izrādi. Drīz būs tā, ka, Lilijas Dzenes vārdiem runājot:

„Nevienam [no recenzentiem] vairs nebija savas valodas, sava, vēl nupat atšķirīga stila. Vai ievērojams rakstnieks, vai tikko teātrī ieskatījies avīžnieks, kas droši ņemas rakstīt atsaukumi, - visiem viena vai nu pāri stāvoša, vai arī piedodoša attieksme, uzsverot lugas ideju – sociālo, politisko.”

Eduarda Smilģa „Romeo un Džuljetas” iestudējumu savā rakstā „Sezonas beigas – sākumu skate” 1974. gadā pieminēs arī Pēteris Pētersons:

*„Runājot par darbības mākslu uz skatuves, par procesa radīšanu, esmu pieskāries jēdzienam *i e p r i e k š ē j a i s s p r i e g u m s*. Vērtēju ļoti augstu šo elementu uz skatuves. Pirms vērās priekšskars „Romeo un Džuljetas” izrādei E. Smilģa inscenējumā, aiz tumšā auta atskanēja zobenu šķinda, traki brēcieni: „Sit nost visus Monetki!”, „Sist nost visus Kapuleti!” Tad sākās lugas tālākā darbība. Bet pamatatmosfēra – kaut vai ar mazliet ārēju līdzekli – bija nodibināta.”*

Seko Anšlava Egliša debija teātrī – Kārļa Veica iestudētā „Kosma simfonija”, tad – pēc Rūdolfa Blaumaņa stāstu motīviem jaunās DT aktrises Margas Teteresveidotā „Brīnumzālīte” (R. Blaumaņa „Brīnumzālīte” būs arī vēlāk ļoti populārās Arnolda Liniņa, pēc tam arī Kārļa Auškāpa „Īsas

pamācības mīlēšanā” pamatā). Ar šo izrādi sākās vēlāk plaši pazīstamās režisores Margas Teteres (arī „Saulgriežu” ansambļa dibinātājas un vadītājas) gaitas režijā.

Marga Tetere

"Brīnumzāļīte"

Viļņu Jānis - Kārlis Ģērmanis,

Ilze - Milda Klētniece

Eduards Smiļģis 1943. gada decembrī Mākslas un sabiedrisko lietu departamentā bija iesniedzis lūgumu atļaut uzņemt repertuārā Raiņa „Uguni un nakti”, un pilnīgi iespējams, ka šī pādrošā iecere izdotos, ja vien... laikrakstā „Tēvija” priekšlaicīgi nebūtu publicēts apraksts par jau notiekošajiem mēģinājumiem, kamēr „vācu piekritīgās iestādes” vēl nav devušas savu atļauju. Departaments lūdz nekavējoties sākt kādas citas lugas iestudēšanu un atsūtīt izvēlētās lugas eksemplāru (iestudējums tiks turpināts jau pēc kara, ar to DT kolektīvs atzīmēs DT 25 gadu jubileju un rādīts viesizrādēs Maskavā; šis iestudējums būs viens no tiem, kas iegulsies latviešu teātra „zelta fondā”).

Top cits kasmīgs brīvības cīņu atainojums - Fr. Šillera „Fiesko sazvērestībā Dženovā”; pret Šilleru varas iestādēm nekas nevar būt iebilstams, un top vēl viens Eduarda Smiļģa meistaradarbs.

Nākamais iestudējums - Mārtiņa Ziverta „Vara” – viena no labākajām viņa lugām - kļūst par izrādi, ar kuru Dailes teātris 1944. gada 2. septembrī „uz nezināmu laiku” atvada no skatītājiem. Varas iestādes ir paziņojušas par teātru slēgšanu un to darbinieku pakļaušanu Darba pārvaldei, citiem vārdiem sakot, – nosūtīšanai darbos uz Vāciju (darba pārvaldes rīcībā aktieri bijuši arī visus kara gadu vasarās un strādājuši darba nometnēs laukos. Lauku darbu dēļ sezonas sāktas ievērojami vēlāk).

Pēc izrādes skan „Dievs, svētī Latviju!”, no skatītājiem atvadās „tragēdijas no lietuvju senatnes” tēlotāji Lilija Žvīgule (Marte), Edgars Zīle (Mindaugs), Luijs Šmits (Tatāru sūtnis), Reinis Birzgalis (Trainaitis) un citi... Priekšā drūms neziņas pilns laiks.

Eduards Smiļģis aicina visus nebraukt uz Vāciju, bet nogaidīt, turēties kopā un sargāt savu teātri. Teātrī tiek rīkotas dežūras, gan uz jumta, gaidot degbumbas, gan uzmanot durvis un vārtus. Un tas tiek nosargāts, nepieganīts un neizlaupīts.

13. oktobrī Rīgā jau ienāk padomju armija, bet pēc trim dienām Smiļģis jau ir savācis kopā mājās palikušos. Dailes teātris pirmais Rīgā atsāk darbu. Regulāras izrādes sākas novembrī ar „Romeo un Džuljetu”. Romeo - ... Kārlis Valdmanis un Kārlis Adernieks (atnācējs no Daugavpils teātra), jo Edgars Zīle un Artūrs Dimiters atrodas „Kurzemes katlā”. Džuljeta – vairs tikai Lilita Bērziņa, jo Austrā Šteinberga ir aizbraukusi.

No Latvijas ir aizbraukuši arī Kārlis Veics, Reinis Birzgalis, Alma Mača, Augusts Mitrēvics, Kārlis Ģermanis un vēl vairāki, pārsvarā jaunākie aktieri, arī gaismu meistars Fricis Lepnis, dramaturgs Mārtiņš Ziverts. Arī Jānis Muncis. Taču DT zaudējumi, salīdzinot ar citiem teātriem, nav tik lieli.

Dailes teātrim ir arī kāds cits iemesls pēc iespējas drīzāk apliecināt savu varēšanu – ir zināms, ka PSRS republiku galvaspilsētās ir atstāts tikai pa vienam lielajam nacionālajam dramatiskajam teātrim (parasti Nacionālajam). Rīga ar diviem lielajiem teātriem šajā ziņā būs izņēmums.

14. novembrī **LPSR Valsts Dailes teātra direktors** – tas atkal ir **Leonīds Leimanis** – paraksta pirmo pavēli (šī un visas turpmākās pavēles vairs nebūs rakstītas ar mašīnu, bet ar roku kantora grāmatā).

7. decembrī ar Pavēli Nr. 5 Dailes teātra štatā tiek ieskaitīti sekojoši darbinieki:

- pagaidu I kateg. režisors-inscenētājs Aleksandrs Leimanis;
- pagaidu II kateg. režisore-inscenētāja Felicita Ertne;
- pagaidu II kateg. režisors-inscenētājs Emīls Mačs;
- ././ muzikālās daļas pagaidu vadītājs Marģeris Zariņš;
- pagaidu I kategorijas gleznotājs Oto Skulme;
- pagaidu I kategorijas gleznotājs Ģirts Vilks;
- pagaidu augstākās kategorijas aktieri Lilita Priede-Bērziņa, Artūrs Filipsons, Kraukle-Ābele Alma, Emīlija Viesture, Irma Laiva, Leonīds Leimanis, Rūdolfs Kreicums;
- pagaidu I kateg. aktieri Arveds Mihelsons, Lilija Mača-Žvīgule, Teodors-Luijs Šmits, Arnolds Stubavs, Emīls Mačs, Ēvalds Valters, Nikolajs Krauklis, Jānis Priede, Austrā Baldone, Arnolds Stemps, Emīlija Bērziņa, Pēteris Lūcis, Jānis Mārsietis, Aleksandrs Ivansons, Milda Puķe-Zirnīte;
- pagaidu II kateg. aktieri Alberts Miķelsons, Kārlis Ādernieks, Ērikja Ferda, Atis Krauklis, Kārlis Valdmanis, Austrā Zīdere, Milda Klētniece, Eiženija Šmite-Kaldovska, Pēteris

Vasaraudzis, Īzaks Bernhards, Marga Tetere, Artūrs Vilks, Elvīra Grasiņa, Elvīra Leimane, Oto Muzikants-Vītols, Sigurds Zviedrs;

- pagaidu III kateg. aktieri Lūcija Cekule-Valdmane-Teihmane, Kārlis Draudiņš, Artūrs Pīlēģis, Lauma Paegle, Velta Krūze, Teodors Vaļģis, Voldemārs Cauka;
- palīgsastāva aktieri: Miervaldis Ozoliņš, Edgars Grants, Jāzeps Bricis, Adele Bulāne, Pēteris Krastiņš, Kārlis Leopolds, Tamāra Jaunarāja, Anastasija Stepulāne, Antonija Aldre, Elza de Būra, Irīna Stubava, Elza Drozdova, Imants Zemzars, Harijs Sūna, Tamāra Cielēna, Voldemārs Iklavs.

Muzikanti:

Herta Liepiņa, Indulis Kalniņš, Hermanis Šmits, Ādolfs Purniņš, Alīse Kalnāre, Jānis Skadiņš, Vasīlijs Marcevs, Oto Vītols, Pāvils Sipovičs, Jānis Grasmanis, Jānis Lācis, Vilis Polis, Žanis Rēvalds, Ilga Reinholde, Kārlis Mateus, Kārlis Aldersons, Gustavs Macijevskis, Eduards Auziņš, Vladimirs Krauklis, Maiga Graikste, Pēteris Ripa, Atis Krumovičs, Rūdolfs Bokmanis.

8. decembrī tiek nodibināta pirmā DT padome mākslinieciskos jautājumos. Tās locekļi ir: Eduards Smiļģis, Aleksandrs Leimanis, Felicita Ertnerē, Emīls Mačs, Oto Skulme, Lilita Bērziņa, Artūrs Filipsons, Marģeris Zariņš, Ģirts Vilks.

Padomes sēdes sasauc un vada teātra direktors. Padomes locekļiem (izņemot teātra direktoru un māksliniecisko vadītāju) ir tikai padomdevēja tiesības.

No 1944. līdz 1946. gadam **literārās daļas vadītājs** ir sens Eduarda Smiļģa padomdevējs repertuāra jautājumos, daudzu dramaturģiju autors **Valdis Grēviņš**.

Pirmais 1944./45. g. sezonas jauniestudējums – Andreja Upīša „Spartaks”.

Liela veiksmē – gan lugas izvēlē, gan iestudējuma ziņā.

Kā raksta teātra zinātniece **Lilija Dzene**:

„„Spartaks” bija iespaidīgs. Dailes teātris jaunās varas acīs izskatījās labi. Pat ļoti labi.” Un vēl: „Ar šo iestudējumu sevi varoņlomu mērogā pieteica Artūrs Filipsons.”

Centrā Spartaks - Artūrs Filipsons

Mākslinieki kolektīvi studē marksisma-leņinisma universitātē, piedalās demonstrācijās, aģitbrigādēs.

„Cita aiz citas uz Dailes teātra skatuves nāca jaunās padomju lugas. Par spiegiem un viņu atmaskošanu. Par kaitniekiem rūpnīcās. Par revolucionāro pagātni. Par plaukstošo dzīvi Padomju Latvijas laukos. /.../ Daži Staņislavska metodes postulāti /.../ bija visu mutēs ierunāti un atkārtoti dogmatiskā neatlaidībā.”

/Lilija Dzene/

Repertuāra plānošanu kontrolē Mākslas lietu pārvalde pie LPSR Tautas Komisāru Padomes. Ar laiku izstrādājas shēma, ka teātriem sezonā jāiestudē: 1 pasaules klasikas darbs, 1 latviešu klasikas darbs, 1 krievu klasikas darbs, 1 krievu padomju autora darbs, 1 latviešu mūsdienu autora luga, citi darbi pēc Mākslas lietu pārvaldes, vēlāk Kultūras ministrijas atļaujas saņemšanas, taču arī tad ne viss, kas atļauts Maskavā, būs atļauts Latvijā. Laiku pa laikam pienāk no bibliotēkām izņemamo autoru darbu saraksti.

Štatu saraksti tiek veidoti pēc Maskavas teātru parauga, tāpēc notiek tā, ka DT, kur vienmēr viss tehniskais personāls ir bijuši sava amata meistari un pēc labākās sirdsapziņas veikuši darbu, ienāk gadījuma cilvēki. Skaitliski nedaudzo, bet labi apmaksāto skatuves strādnieku darbu nevar salīdzināt ar tagad notiekošo, kad skatuves strādnieku ir daudz, bet viņiem slikti maksā, un viņu attieksme pret savu darbu stipri traucē māksliniekiem; tas ļoti satrauc pie tā nepieradušos vecākos aktierus.

DT direktors, aktieris un režisors Leonīds Leimanis

Režisors Aleksandrs Leimanis

Jaunais režisors Aleksandrs Leimanis (viņi abi ar Leonīdu Leimani kļūs par ievērojamiem Latvijas kinorežisoriem) Dailes teātrī nestrādā ilgi, taču **veido divus veiksmīgus iestudējumus:** eksotisko L. Solovjova, V.Vitkoviča „**Hodžu Nasredinu**” un A. Gladkova vodieļu „**Sendienās**”.

Sevišķi lielu skatītāju piekrišanu guva izrāde „Sendienās” ar Burharda Sosāra mūziku un īsti dailniecisko spēles azartu. Galvenajās lomās – Milda Klētniece un Ērika Ferda, Kārlis Pabriks un Artūrs Dimīters. Tālāka sadarbība izpalika.

"Sendienās" (1947)

"Sendienās" (1947)

1946. gada rudenī Dailes teātrim ir apstiprināts **jauns direktors** – vēl tagad teātra vecākās paaudzes ar mīlestību un atzinību pieminētais **Jānis Palkavnieks**. Savos 40 gados paguvjis būt gan politiskais ieslodzītais Rīgas Centrālcietumā, gan Internacionālās brigādes cīnītājs Spānijā, gan

ieslodzītais koncentrācijas nometnē Francijā, no kuras caur Spāniju un Ameriku, Vladivostoku, Maskavu atgriezās Rīgā, gan Rīgas Kirova rajona prokurors, gan Strādnieku gvardes komandieris, divīzijas komandieris, strēlnieku pulka komandiera vietnieks artilērijā, frontē ievainots, tad atkal strēlnieku pulkā, bet tagad – Dailes teātra direktors. Ļoti godīgs, taisnīgs, atsaucīgs, asprātīgs, kolektīvā iemīļots.

Stāsta Velta Krūze:

„ - Es vēl gāju stāvus, kad citi jau rāpoja! – labāk par viņa paša stāstīto, kā gājis kara gaitās gan Otrā pasaules kara frontē, gan Spānijas pilsoņu karā, gan Pretošanās kustībā Francijā, arī Amerikā, nav iespējams raksturot Jāni Palkavnieku, Dailes teātra direktoru, kas deviņpadsmit gadu strādāja kopā ar Eduardu Smiļģi. Tur abiem vajadzēja sakrist kā zobratīņiem, lai viens otru var pagriezt, lai „lielais darbs uz priekšu tiek”. Par laimi, tā bija!

Protams, Palkavnieka rokās bija arī tam laikam vajadzīgie „ieroči”, turklāt spēcīgi, jo daudzi kara laika biedri, arī pagrīdes laika – visi augstākajos posteņos, pie teikšanas. Un tomēr... Arī miera laikā, kad lodes vairs nesvilpoja pāri galvām, viņš gāja stāvus, muguru nesaliecis, tā arī turējās, cik vien varēja, aizstāvēdams mūsu teātri.

Viss teātra ansamblis viņu cienīja, tāpēc nekad viņa apaļgadskaitļa mūža gados neaizmirsā. Arī tad, kad viņš jau sen bija projām no teātra.”

Aktieru vidū - Felicita Ertnere, Jānis Palkavnieks un Eduards Smiļģis

Jūlijs Vanags

Arī bijušais frontinieks, no 1945. līdz 1950. gadam DT literārās daļas vadītājs rakstnieks **Jūlijs Vanags**:

„Jāni Palkavnieku personīgi iepazu Lielā Tēvijas kara gados. /.../ kareivji savu pieredzes bagāto komandieri ļoti mīlēja. Un šo mīlestību izraisīja ne tikai tas, ka Palkavnieks bija rūpīgs un gādīgs savas vienības saimnieks, kas zināja katra savas vienības karavīra sirdi un domu, iedziļinājās viņa priekos un bēdās, palīdzēja ikvienā lietā, bet galvenokārt tas, ka Jānis Palkavnieks savos karavīros bija pratis ieaudzināt dziļu apzinīgumu, svētu pienākuma cildenumu un karstu degsmi par savu lietu, kvēlu kaujas drosmi. Un kareivji zināja un ik uz soļa redzēja, ka viņu komandieris pats ir visistākais šādas apziņas, pienākuma un degsmes paraugs...”

Harijs Liepiņš:

„Mūsu jaukais Jānis Palkavnieks! Dailies teātra patriots, aktieru cienīts un mīlēts vīrs. Jā, mīlēts kā cilvēks, cienīts kā direktors veselus divdesmit grūtos pēckara gadus. Grīziņkalna puika, Vārnu ielas republikānis, nomales vējos plandīts. Kāviens un grieziens karuselī Grīziņenes smilšu placī. Visa dzīve karuselī un plūksnās arī. Nemiers un trauksmaina, aizraujoša triekšanās uz Vētras putna spārna. Augsts starta punkts padebešos, aiz muguras jau nemierīgais Grīziņš, mirklis, un Jānis Palkavnieks jau svelmainās Spānijas pilsonkara pašā serdē. Atkal karuselis, ierakumi, šautene. Avanti, populo! Zeme un laiks ņirb zem Vētras putna spārna, vēl ar dienvīdu iedegumu vaigā Jānis jau komandē lauka artilērijas stobrus Otrā pasaules karā.

Pienāk nemierīgais miers, un karotājs ieļec pavisam nepierastā tranšejā, direktora krēslā Dailies teātrī. Neparasti un neveikli, acis tā vien griežas uz kabineta stūri, kur uzkārts vecais šinēlis ar majora uzplečiem. Tikko kā bijušais direktors Leonīds Leimanis jauno draudzīgi, bet nopietni brīdina: - Ar šito tīģeri /māksl. vadīt. Eduardu Smilģi/ tu nesastrādāsi ilgāk par divām nedēļām. - Jānis ar šo neapbrēķināmo zvēru nostrādāja divdesmit gadus.

Pēckara gadi bija romantisma laiks, skaudrs un trakulīgs. Jo doma – „esam dzīvi!” noteica dzīves ritmu. Mākslā iedrāzās jauna paaudze, spēcīgi un varoši piesakot sevi dzejā, glezniecībā, gan arī teātrī. Dailies teātris briedināja jaunu maiņu – savu Otro dramatisko studiju. Vairāk kā trīsdesmit trakuļi laužās uz skatuvi. Neapbrēķināmā kara laika jaunatne ar iebuktētām sirdīm, kas tomēr bijīgi raudzījās uz saviem talantīgajiem veciem kolēģiem, kašņājoties arvien dziļāk skatuves putekļos, izsalkuši pēc spēlēšanas un pēc maizes. Smilģa, Ertneres un Emīla Mača prāts un pieredze tos tramdīja un virzīja. Direktors turēja disciplīnas iemauktos. Novaldīt bija grūti, apvaldīt tomēr izdevās, pat bez laužņiem. Kad jaunajiem censoņiem bīstami sāka plaisāt kārtības rāmji (zēniem galvenokārt), gan mācībās, gan dažkārt uz skatuves masu skatos, direktors aicināja uz „kafiju”.

Juzdams, ka bargi vārdi vai sodi mums daudz nelīdzēs, Jānis tikai noteica: „Puikas, puikas, norunāsim, ka vairs sū... netaisīsīt,” gluži kā Blaumaņa Mikus tēvs, pakratot pīpi, saka: „Krustiņ,

Krustiņ... "Interesanti, ka puikām šādi vārdi nebija kā pīlei ūdens, tie drīzāk kā cementa pīles iekrita mūsu toreiz vēl necilās aktieru „skunstes” pamatos.

Esmu piedzīvojis un pārdzīvojis vairākus direktorus, tādu smalku humora izjūtu kā Jānim Palkavniekam neesmu pamanījis. Pieņemt „parādē” Sieviešu dienā teātra dāmas savā frontes šineli ar zobenu pie sāniem, kopā visās teātra ballēs un tolaik slavenos Dailes karnevālos izdancoties un uzdziedāt - tāds bija mūsu direktors! Liekas, ka mums bija un vēl šodien ir viena asins grupa un viena kā pirmā, tā otrā elpa teātra dzīvē, kaut arī Jānis jau krietnu laiku nestrādā teātrī. Kad satiekamies un pārrunājam bijušās dienas, projām ejot man Jānis saka: „Nu tad, Hari, turies! /Un atkal es dzirdu pirms 47 gadiem teikto: „Puikas, netaisiet s... ” /.../”

Harijs Liepiņš ir Dailes teātra II studijas audzēknis. Tāpat kā Vija Artmane, Vija Brangule, Vera Gribača, Rasma Roga, Ruta Šleiere, Venta Vecumiece, Voldemārs Bērzājs, Osvalds Bērziņš, Alfons Kalpaks, Eduards Pāvuls, Pēteris Pētersons, Valentīns Skulme, Jānis Kalebs, Asja Lazdiņa, Vizma Grīnberga, Biruta Ķīģele, Maija Priede, Arvīds Cepurītis, Valdis Kriķis, Elmārs Ozols un citi. Studiju 1949. gadā (mācības sākās 1946. gadā) beidza 26, „velna ducis”teātrī palika visilgāk. Visu savu mūžu. Kara laika jaunatne ar iebuktētām sirdīm...

Īpaši jaunekļus karš nebija saudzējis: Voldemārs Bērzājs un Pēteris Pētersons bija pieredzējuši koncentrācijas nometni Liepājā (vācu laikā koncentrācijas nometnē Salaspilī bija nokļuvusi arī viena no vispopulārākajām DT aktrīsēm Elvīra Bramberga; viņu no turienes atbrīvoja pret Eduarda Smiļģa un Lilitas Bērziņas galvojumu), Valentīns Skulme, 1943. gadā iesaukts vācu armijā, nokļuvus transporta daļā, 1945. gadā Bavārijā krita amerikāņu gūstā, caur Parīzi un PSRS filtrācijas nometni atgriezās Rīgā, Osvalds Bērziņš, iesaukts leģionā, dezertēja un visu kara laiku bēguloja. Bērnības draugi, 1927. gadā dzimušie Alfons Kalpaks un Harijs Liepiņš, tika mobilizēti vācu armijas izpalīgos, pēc tam nokļuva Intas un Vorkutas nometnēs.

Pēteris Pētersons, Valentīns Skulme un Harijs Liepiņš jau pirms iestāšanās studijā bija kādu laiku bijuši voluntieri DT ansambļa izrādēs, jo masu skatos vīriešu trūka (studijas pastariši - Vija Artmane un Eduards Pāvuls, vēl skolnieki).

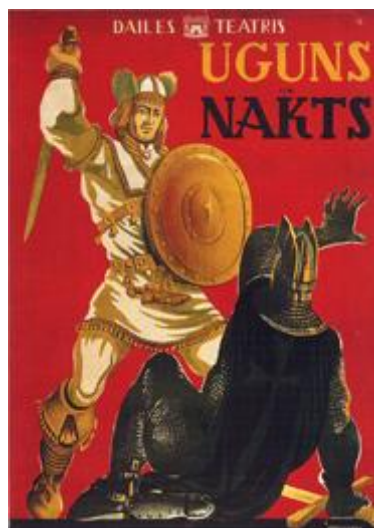
Dailes teātra II studijas vadītājs – Emīls Mačs, pedagogi – Felicita Ertnere, Arveds Mihelsons, Ērika Ferda, Miervaldis Ozoliņš un citi, protams, Eduarda Smiļģa pārraudzībā. Topošie aktieri jau studijas gados tiek iesaistīti repertuāra izrādēs, lai mācītos un sajustu šā ansambļa tradīcijas, stilu un garu, lai augtu jauna maiņa tieši Dailes teātrim.

Dzīve nav viegla. Teātra pagraba telpās tiek iekārtots koptgalds. Vecajā I Pasaules kara laiku vācu zaldātu zupas katlā, kur kādreiz Smiļģis vārīja vecajām dekorācijām nost krāsu, lai būtu audums, uz kura gleznot jaunās, tagad vārās pusdienas. Par lētu naudu var nopirkt pusdienām zupas šķīvi,

saldajā – krāsainu mākslīgo ķīseli (vēlāk, kad virtuvi slēgs un sanitārā inspekcija neļaus teātra bufetē gatavot pat tēju un kafiju, darbiniekiem gadu desmitiem ilgi būs jāiztiek ar aukstām sulām un bulciņām – līdz ienākšanai jaunajā teātra ēkā).

Lāčplēsis - Artūrs Filipsons,
Spīdola - Lilita Bērziņa,
Laimdota - Irma Laiva

Izrādes plakāts

1947. gada svarīgākais notikums – viesizrādes Maskavā. Dailes teātris ir pirmais, kas viesosies PSRS galvaspilsētā. Maskavas komisija atlasījusi repertuāru. Viesizrādes notiek Maskavas Akadēmiskā Mazā teātra telpās – tā skatuve izmēru ziņā līdzīgāka DT skatuvei. Teātrim tiek piešķirta nauda izrāžu plakātu un programmu iespiešanai (programmas, pēc visa spriežot, iespiestas uz japāņu trofeju papīra, uz kura tolaik iespieda īpaši nozīmīgus darbus, pašu māju programmas gan vēl ilgi tiks iespiestas uz plāna ietinamā papīra), nozīmētas tipogrāfiju jaudas. Sākas izrāžu pārmēģināšana, noformējuma uzspodrināšana. Neizpaliek arī bez – šodienas skatījumā – kurioziem.

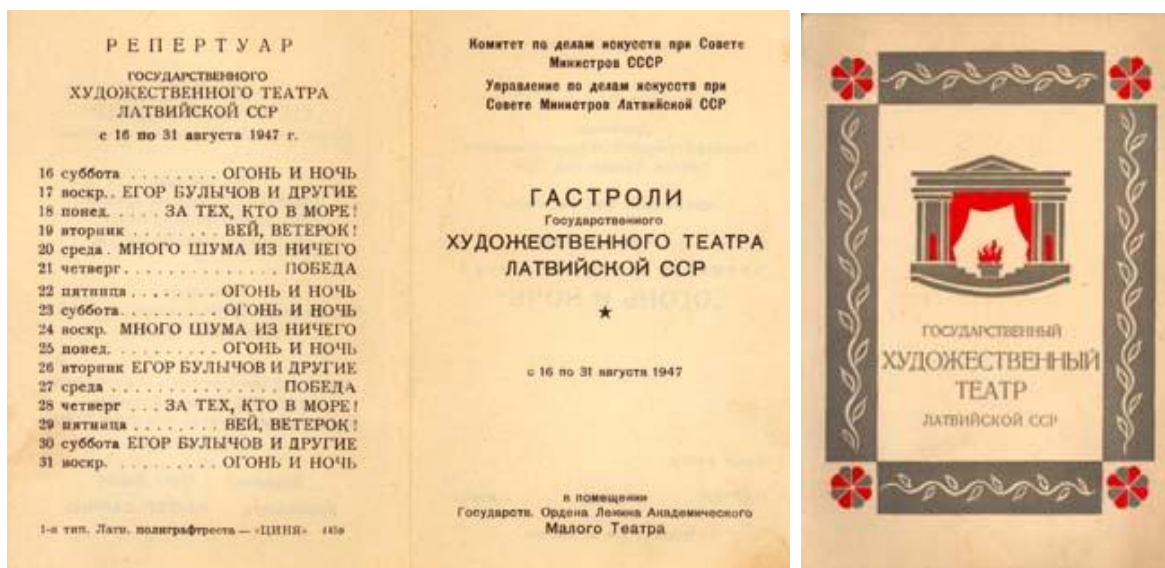
Par tiem stāstīs **Velta Krūze:**

„Kā mēs 1947. gadā braucām uz Maskavas viesizrādēm ar Raiņa „Uguni un nakti”, „Pūt, vējiņi!”, V. Šekspīra „Lielu brēku, mazu vilnu”, M. Gorkija „Jegoru Buličovu un citiem”. Puse brūni, puse zili anġļu kostīmos no vislabākās drānas „Staicele” uz orderiem.

/.../ Direktors Jānis Palkavnieks lielā uztraukumā sasauca visus kopā: „Biedri /.../! Valdība dod katram vienu uzvalku. No vislabākās drēbes. „Rīgas audumā”. No valdības stellēm! (Žēlīgi.) Krāsas gan viņiem ir tikai divas – brūna un zila, tā ka vajadzēs kristīgi izdalīties pa ansambli – puse brūnie, puse zilie. Orderis katram būs uz rokas, jāmaksā un jāšuj pašiem. No rītdienas pa vienam lai nāk lejā pie saimniecības pārzīnes Eniņas. Ar savu centimetru. Mēru ņems uz plikas ādas, lai mazāk

iziet. Vairāk par divi metri astoņdesmit valdība nedod, tā ka veste neiznāks, bet bikses, nu – Ivansons mums ir mazāks, tur paliks pāri, to piestīķēs Filipsonam, ja drusku īsāks, a' nekas – nolaiž zemāk... bet tiek uz Maskavu!"

/.../ Daudziem čīkstēja kurpes (tās arī deva uz ordera), tie urba zolēs caurumus un lēja eļļu. /.../"

Viesizrādes Maskavā izvēršas par Dailes teātra triumfu. Par tām ieinteresējas Maskavas vadošie kultūras u.c. darbinieki (vadošie teātra mākslinieki saņems Staļina prēmijas, goda nosaukumus, ordeņus un medaļas).

Maskavā Eduards Smiļģis ir dienas varonis, un viņš to izmanto, stāstot arī par sava teātra nepiemēroto skatuvi, kuru ir redzējuši arī viesizrāžu repertuāra atlases komisijas locekļi, un ieceri kādreiz tikt pie jaunām telpām. Mehānisms ir iekustināts, idejas un principi izklāstīti arī PSRS Arhitektūras akadēmijas Sabiedrisko un rūpniecības būvju arhitektūras zinātniski pētnieciskā institūta un tā teātru celtniecības speciālistiem, un drīz tiks pieņemts lēmums par jaunas teātra ēkas celtniecību Dailes teātrim.

Par viesizrāžu noslēgumu atkal **Velta Krūze**:

„Pēc ražīga darba mēneša mājās visi brauca „piepildīti un brīvi”, kā Spīdola saka. Katrā vagona galā uz maiņām stāvēja viens aktieris ar bomi rokā un mūs sargāja /.../ Bezpajumtnieki skraidīja pa vagonu jumtu, ka kludz vien. Ar visu sargāšanu un bomjiem tik un tā vienam aktierim gulot no sola apakšas (pacēla guļošo naktī ar visu to sēdekļa klapi uz augšu) izzaga bikses ar visu pasi. Paldies Dievam, blēdis bija pametis pasi tualetē. /.../"

Bet mājās... Eiforisko sajūsmu par to, ka karš ir beidzies un dzīve turpinās, arvien vairāk aptumšo savstarpējā neuzticēšanās, neziņa par nākotni un bailes. Ne bez iemesla. Deportācijas optimismu neveicina. Daži teātra darbinieki saņem it kā nacionālo partizānu rakstītus aicinājumus palīdzēt. Vai tiem var ticēt? Vai tā nav provokācija?

1949. gada nogalē tiek iestudēta izrāde „Neizmirstamais 1919”. Darbojošos personu vidū ir arī Ļeņins un Staļins - Hermanis Vazdiks un Artūrs Filipsons. (Hermanis Vazdiks Ļeņina lomā būs tik labi iejuties, ka viņu uzaicinās Vācijas kinostudija DEFA atveidot savā lentē Ļeņinu.) Izrādes laikā uz skatuves kāds vietā, kur jāiet Staļinam, nostiepis auklu. Artūrs Filipsons tik tikko noturas kājās – vai tas bija stulbums, vai provokācija?

Šīs desmitgades lielāko veiksmju vidū noteikti jāmin izrāde **„Anna Kareņina”**.

Lilita Bērziņa ir neatkārtojama Anna (tik laba, ka, rīkojot nākošās viesizrādes Maskavā, šo izrādi komisija repertuārā neiekļaus, jo tik labas Annas Kareņinas Maskavā, kur tāpat iet „Anna Kareņina”, nav – lai neizēnotu viņu slavenību). Izrādes ansamblis ir spožs, brīnišķīgas dekorācijas, tērpi (kurš gan pateiks, ka no visprastākā auduma, tikai apgleznoti), mūzika.

"Anna Kareņina"

Lilita Bērziņa un Hermanis
Vazdiks

"Anna Kareņina"

Jau **sezonas beigās** – tuvojošās DT 30 gadu jubilejas noskaņās - **atkal „Indulis un Ārija”**.

Šoreiz Indulis – Artūrs Dimīters, Ārija – Lilita Bērziņa.

Indulis un Ārija - Artūrs Dimiters un Lilita Bērziņa

Šo nodaļu nobeidzot, vēl dažas **Margēra Zarīna** atziņas par Dailes teātri redzēto:

„SMILĢIS JAUNA MĀCEKĻA SKATĪJUMĀ

- *Ho, ho! Jau jau mācētu pats notis rakstīt, sadzīt to, kas man galvā skan, šitenā, kā to sauc, sistēmā, - tevis nemaz man nevajadzētu. Bet gluži viens pats es visu nevaru padarīt – nepieciešami dažnedažādi konsultanti...*

Pagaidi, tagad es runāju! Vai tu vari drusku paklausīties? Komponē, lūk, tā: sākumam – helikons! Pēc tam – orkāns, pašās beigās – volumens. Bet tikai ļoti, ļoti adagio...

Hm... Pēc šiem vārdiem mūzikas konsultantam bija skaidrs, ka viņa uzdevums: 1/ uzminēt, skaņas, kas plosās Smilģa dvēselē, 2/ fiksēt tās – šitenā, kā to sauc, sistēmā, 3/ instrumentēt un iekļaut inscenējumā. Īpaša iniciatīva no manis netiek gaidīta... Labi.

Taču, ko nozīmē mistiskie apzīmējumi – helikons, volumens?

Adagio – skaidrs, bet kas volumens - volumens?

Lietas labā Smilģis pāriet uz latviešu valodu. Izrādās, ka volumens nav nekas cits kā pilns orķestra skanējums. Helikons – dārdoši zemie toņi. Orkāns? Nu, tas esot gluži vienkārši - orkāns, bet ko adagio nozīmējot, to taču gan laikam es zināšot? Kāda runa – skaidrs.

/.../ Kad kļuva šauri, teicu Smilģim, un viņš saprata.

- *Tev nu jālido līdzī kaijām, varbūt no tevis iznāks kaut kas līdzīgs kaijeniekam /Čaikovskim/, varbūt arī ne... Bet man vajadzīgs konsultants, kas nāks man līdzī pa valzivju ceļu. Au revoir! Pasauc Induli!*

Tāds nu reiz bija Smilģis.

Vienpadsmit gados iepazinu, iemīloju, apbrīnoju, lādēju un dievināju šo cilvēku, kam līdzīgu savā mūžā neesmu sastapis. Manuprāt, tā ir unikāla parādība latvju teātra vēsturē; varbūt vienīgi vecais Ādolfs vairākos punktos saskaras ar smilģisko, labāk varbūt jāsaka – smilģiskais ar alunānisko. Katrā ziņā tās ir radniecīgas personas. /.../ Smilģis – pa daļai autodidakts, viņam nebija ne

klasiskas izglītības, ne iekaltas vienotas darba sistēmas. Tikai deklarācijas un manifesti. Taču intuīcija, ārkārtīgā teātra izjūta / teatrālisma talants!/ un darba spēja ļāva viņam realizēt gan savas, gan uzsūktas idejas. Tās viņš bija uzņēmis, kā pats teica, „pasaulē mētādamies”. /.../

Mani mācekļa gadi sākās ar incidentiem.

Dailes teātris iestudē L.Slavina „Intervenci”. Inscenētājs Smiļģis, režisors Smiļģis, es – viņa mūzikas konsultantiņš. Štatu sarakstos melns uz balta – muzikālās daļas vadītājs un diriģents. Bet Smiļģis apgalvo, ka man te nekas nebūšot jāvada, viņš vadīšot visu viens pats. Tikai fona mūziku un pāris dziesmu...

– Rādi šurp, kā skan... Ne velnam neder, - saka Smiļģis. – Nav tas...

Spēlēju vēlreiz. Beigu beigās – pieņem kā pamatu, uz kura var rasties Mūzika.

Esmu šai mūzikai uz pēdām. Smiļģim vajag, lai būtu smeldze... Der Schmelz /daiļskanība, melodiskums/. Viņš te kaut ko jauc. Smeldze jau nav der Schmelz... Es viņu paķeru uz smeldzi: spēlēju un dziedu; tas aizkustina Smiļģa bērnišķīgo dvēseli. Viņa mīļākie instrumenti – trompete, vijole un kaut kādā komisijas bodē par butaforiju nopirktais zuzafons – briesmīgi liels misiņa rags, ko Smiļģis sauc par helikonu. Bez helikona nav iedomājama neviena izrāde, viņš pūlas to, kur vien iespējams, parādīt arī uz skatuves. Tikko Smiļģis ierauga helikona ēnu drapērijās, viņš aizmirst aktierus un sajūsmināts piegrūž man sānos.

– Edz, kur tuba mirum – mans helikons!

„Intervences” ģenerālmēģinājums...

Mēs, muzikanti, atrodamies pagrīdē, mēs dzīvojam paši savu dzīvi, jo nevienam nav ne jausmas, kas notiek uz skatuves. Mūsu uzdevums – gaidīt, kad iedegsies mazā signālpuldzīte. Kad tā dziest, tad jāspēlē, tad es iekliedzos – numurs pieci, Zuāvu dziesma – trīs un četr’- aiziet! (Kādreiz ir atgadījušies traģiski pārpratumi. Piemēram, „Annā Kareņinā” mūziķiem neviens nepaziņo, ka tiek atkārtota Annas un Vronska izskaidrošanās. Mēs šķiram notīs nākošo numuru, gaidām signālu un sākam – trīs un četr’- aiziet! Izrādās, ka uz Annas gala vārdiem „Man... būs... bērns...” atskan zirgu sacīkšu brašais maršs. Anna Kareņina sašutusi, viņa raud un šodien vairs nav spējīga mēģināt. /”Intervencē”, par laimi, atstāta sprauga skatuves dēļos, pa kuru muzikālās daļas vadītājs ar vienu aci var redzēt vismaz, kurš cēliens pašreiz iet. Uz skatuves dzied interventi – zuāvi, franču algotņi, un izmisuši raugās skatuves spraugā, kur vicinu savu roku – viens un div’, un trīs un četr’! Viņi nedzird orķestri, es nedzirdu viņus, mēs esam viens otra cienīgi.

No zāles tumsas atskan Smiļģa balss:

– Adagio! Zariņ, adagio!

Pievelku lēnāk, smeldze dubultoņas, klarnete aizrijas un zuāvi dzied katrs savā meldiņā.

- *Stop! Sto-op! Melduci, lai Zariņš nāk šurp! Rikšos!*

Kad esmu izlīdis pa lūku un elles tumsā sataustījis Smilģi, viņš nosēdina mani sev blakus un klusi saka:

- *Vakar norunājām, ka orķestris spēlēs ļoti, ļoti adagio... Bet ko tu dari?*
- *Bija taču adagio...*
- *Nu, tādā gadījumā spēlē trīs reizes adagio. Adagio adagissimo.*
- *Būs!*

Gaudojām kā ubagi pie baznīcas, bet Smilģim nav vēl pietiekams adagio.

- *Stop! Sto-op! Sto-o-o-op!*

Smilģis liek nocelt lūkai vāku, iebāž galvu pagrīdē, noskatās. Tad ar valdonīgu žestu pārdala orķestri divās vienlīdzīgās daļās un saka:

- *Orķestris par lielu. Šī puse lai paliek, tā otra puse lai iet mājās!*
- *Bet kā tad tā? – mēģinu protestēt...*

Vijoles aiziet, čells aiziet, paliek tikai helikons, lielās bungas un trompete.

- *Dari, ko tev liek! Atkārtot zuāvu dziesmu!*

Ļaunā priekā sāku – trīs un četr'- aiziet!

*Nakts tumsā maigi atskan tamburīns,
Raud vijole un uguns dzirkstis sprakšķ...*

- *Zariņ, ko tas nozīmē? – bāls prasa Smilģis.*
- *Tas nozīmē, ka viens no mums orķestra lietās ir galīgs nevēģa! – atcērtu, bet tūliņ jūtu, ka esmu izdarījis lielu muļķību.*

Smilģis apsēstas pirmajā rindā, atspiež galvu rokās un sēd, un klusē... Eju tam klāt un apjucis kaut ko murminu, man ir tik ļoti žēl viņa, šī lielā bērna. Kādēļ? Tādēļ, ka aktieru pulkā jautra sakustēšanās.

- *Redz, ko jaunais – dod pretī vecajam! Tu viņam vajag! Burkards bija par daudz miermīlīgs...*
- *Starpbrīdī ienāc kabinetā, - saka Smilģis.*

Pēc brāziena viņš man saka nogurušām acīm:

- *Kāpēc tu tā – personāla priekšā?*

Man ir riebiģs kauns...

Savādi – no tās reizes kļuvām draudzīgi un atklāti. Prasīju: ko viņš saprot ar vārdu adagio?

– Nu, tas taču ir klusāk... Klusāk spēlējiet!

Norunājām atteikties no mūzikas svešvārdu lietošanas. Bet orķestri tomēr vadišu es pats, un tā puse, kas aizgāja mājās, lai steidzīgi ierodas...

Tā bija vienīgā reize, kad Smiļģim uzspiedu savu taisnību. /.../

Bieži tiku apbrīnojis Smiļģa intuīciju un smalko izpratni glezniecībā, arhitektūrā, dekoratīvās konstrukcijās. Visdīvainākā tomēr izrādījās viņa gaišredzība, mūziku vērtējot. Zināju, ka Smiļģis ir amuzikāls, tas nozīmē – viņš nevarēja nodziedāt nevienu meldiņu, tāpat kā atkārtot zināma augstuma precīzu toni. Turpretī, klausoties mūziku, viņš nemaldīgi nojauta tās formu. /.../

Kāda gan gaišredzība vadīja Smiļģi tai brīdī?

Tā bija viņa ģeniālā intuīcija. Liels mākslinieks saprot visas mākslas, ne par velti Smiļģis uzsvēra tādus jēgumus kā sintētiskā māksla, kā formas teātris, kā izrādes partitūra.

/.../ Viņa pirmo Dailes teātra gadu deklarācijas daudzreiz bija tikai viņam pašam vien saprotamas. Smiļģa tuvākie līdzstrādnieki vairāk ar sirdi un izjūtu, mazāk ar loģiku un prātu aptvēra šos manifestus. Tā bija Smiļģa īpatnība, ka viņa izteiksmes spējas rakstveidā /literatūrā vai teorētiskā frāzē/ bija pavājas. Toties Smiļģis bija varens orators, kas, acumirkļa jūsmas inspirēts, varēja brīnum reljefi un spoži noformulēt savas mākslas kredo. No šī avota tad arī nācis tas viss, kas rakstveidā /no pierakstiem un pēc atmiņas/ palicis no Smiļģa.

Šai ziņā gan tādi jēdzieni kā „Dailes teātris” un „Smiļģa skola” ir lielā mērā kolektīva darba augļi. Tā bija vesela grupa „smiļģiešu”, kas visu to teorētiski nopamatoja, pirmām kārtām Felicita Ertne un Otis Skulme. Pierakstus savukārt radījuši Smiļģa vistuvākie literārie krustdēli – Valts Grēviņš un Pēteris Pētersons. Daudzi šie formulējumi tagad pētnieku lietoti kā Smiļģa teorētiskās domas stūrakmeņi /.../ Kādu milzu konsultantu pulku spējis ap sevi organizēt šis ievērojamais cilvēks! Viņš ņēmis ko katra maksimāli, ko tas spējis dot.

– Ho, ho! Ja jau mācētu...”